

Teresa Irena Jaskulska

ZAMOŚĆ – REFLEKSJE NAD PRZESZŁOŚCIĄ, SPOJRZENIE W PRZYSZŁOŚĆ

„Padwa północy, perła renesansu, to bardzo popękana skorupa, pod którą nie znajdujemy śladów sławy i dumy hetmańskich czasów. Niedługo pozostaną w nim tylko ci, którym się nie udało”¹.

I. Rzecz o Rodzie Zamojskich

Pisanych Zamojski w/g „Jan Zamojski Wielki kanclerz i hetman koronny życiorys” 1899 r. Drukarnia J. Szczesniewskiego i S-ka, Łódź, Piotrkowska 141, Zamościu, jego świetlanej przeszłości, okresach przetrwania i przebudowy, pożogi wojennej i odbudowy oraz obecnym statusie miasta w efekcie zachodzących zmian ustrojowych i gospodarczych.

Floryan – mężny rycerz z Księstwa Łowickiego zwany Szarym lub też Saryuszem (nazwa pochodzi od szarych sukien) leżał przeszyty trzema włóczniami na pobojuwisku po stoczonej w 1331 r. pod Płowcami bitwie. Objeżdżający pobojuwisko Król Polski – Władysław Łokietek zatrzymał się przy rannym zdjęty żalem i wykrzyknął „...o jak wielki ból cierpieć musi ten nieborak”. Wnet Saryusz odrzekł „większy o królu, ból mieć złego sąsiada”.

Król nagrodził odwagę i oddanie rannego zarówno w dobra ziemskie jak i chwałę, ród od tego czasu nosił miano Ród Kozłorogów Saryuszy Jelita Zamojskich i nazywano ich Kozłorogami lub Jelitczykami. Tomasz Zamojski potomek

¹ A. Pogudz, *Popękana Perła*, „Tygodnik Zamojski” z 1 lutego 2006, nr 5, (1364).

Floryana Szarego osiedlił się na Ziemi Chełmskiej w powiecie Krasnostawskim w miejscowości obecny Stary Zamość.

II. Narodziny Jana Zamoyskiego i Zamościa

Stanisław Zamoyski ojciec Wielkiego Kanclerza, hetmana koronnego Jana Zamoyskiego, a prawnuk Tomasza z Łaźnina używał już nazwiska Zamoyski po ojcu Feliksie Zamoyskim. Tomasz z Łaźnina powiększając swoje dobra osiedlił się na Rusi Czerwonej. Znaczenie Rodu rosło, zaczęli zajmować prestiżowe urzędy w Ziemi Chełmskiej i województwie Bełżkim.

Stanisław Zamoyski pan na Skokówce posiadał już znaczny majątek, pretendował do rangi wielmożów. W tejże Skokówce w starym, drewnianym dworze, dnia 1 kwietnia 1541 r. przyszedł na świat Jan Zamoyski, syn Stanisława i Anny z Herbertów Zamoyskich, wnuk Feliksa Zamoyskiego.

Znawca dziejów Rodu Zamoyskich – Adam Andrzej Witusik – za datę urodzenia Jana Zamoyskiego podaje dzień 19 marca 1542 r.²

Po śmierci żony Anny Stanisław Zamoyski przejął pieczę nad edukacją i wychowaniem swojego syna Jana Zamoyskiego. Na pierwsze nauki wysłał go do szkoły w Krasnymstawie razem z dziećmi okolicznej szlachty, następnie do Kolegium Królewskiego do Paryża na dwór króla Francji. Dalszym etapem kontynuowania nauki była sławna Akademia w Padwie we Włoszech. Naukę rozpoczął na wydziale prawa i tam w wieku 19 lat napisał po łacinie dzieło *O Senacie Rzymskim (De senatu romano libri)*. Zawarł w nim wielki rozum i głęboką naukę. Jan Zamoyski w Akademii w Padwie zdobył stopień doktora obojga praw³.

Osiągnąwszy ogromną wiedzę i wszechstronne wykształcenie na zagranicznych uczelniach Jan Zamoyski w 1565 r. powraca do kraju ojczystego. Król Zygmunt August powierzył Zamoyskiemu godność sekretarza królewskiego wraz z uporządkowaniem Archiwum Skarbcza Koronnego.

Rok 1580 – Jan Zamoyski wydaje akt lokacyjny miasta Zamość i nad rzeką Łabuńką rozpoczyna budowę Zamościa. Król Stefan Batory – wielki przyjaciel Zamoyskiego – nadaje miastu herb. Zamość to wielki plac budowy – jako pierwszy powstał barokowy pałac, a następnie powstawały obiekty użyteczności publicznej: ratusz, zespół kamienic podcieniowych w Rynku Wielkim, zespół fortyfikacji, szkoły, kościoły – w tym Kolegiata Zamojska (1587–1595). Rozpoczyna budowę

² A. A. Witusik, *O Zamoyskich, Zamościu i Akademii Zamojskiej*, Lublin 1978, s. 18.

³ Drukarnia J. Szczesniewskiego i S-ka, *Jan Zamoyski Wielki Kanclerz i Hetman Koronny – życiorys*, Łódź 1899, s. 11, 12.

Akademii Zamojskiej, drukarni i biblioteki. Dnia 15 marca 1595 r. Akademia otwiera swoje podwoje i przyjmuje pierwszych żaków⁴.

Od 1589 r. do 1591 r. pod kierunkiem Sebastiana Klonowicza działała szkoła średnia – załączek przyszej Akademii. W latach 1595–1784 funkcjonowała Akademia Zamojska, od 1784 r. do 1809 r. Liceum Królewskie im. Zamoyskiego⁵. Dalsze, szerokie plany Jana Zamoyskiego niesienia pomocy Ojczyźnie, służenia swoją wiedzą, radą i mężnym ramieniem – przy groźbie upadku Ojczyzny na sejmie nadzwyczajnym w 1605 r. upominał Zygmunta III Wazę słowami „Miłościwy królu, dla Boga, proszę cię, obacz się, popraw: ta Polska jest twoją matką, ta cię karmi, ta cię przyrodziewa, ta cię ozdabia, miłuj ją, jak matkę swoją, miłuj nas poddane twe, chcesz-li, abyśmy cię miłowali i szanowali jak pana swego”⁶. – przerwała jego nagła śmierć, dnia 3 czerwca 1605 r.

Przyjaciele i współpracownicy Stanisław Łubieński, Reinhold Heidestein, których śmierć Jana Zamoyskiego bardzo dotknęła, chwalili jego przymioty i oddawali szacunek jako wielkiemu mężowi stanu, przyjacielowi, rodzicowi, gospodarzowi⁷. Łubieński wypowiadał się o Zamoyskim – „...Wszchemocny, tyle darów zlał na Zamoyskiego jednego, iż gdyby je był na wielu rozdzielił, każdy z nich jeszcze znakomitym byłby mężem”⁸. Polityczni wrogowie, m.in. nuncjusz papieski Annibal z Kapui, tak wypowiadał się o nim – „nie boję się ani potęgi kanclerza, ani jego miecza, lecz rozumu i charakteru”⁹. O Zamoyskim mówiono, że był człowiekiem konsekwentnym i energicznym w działaniu, wybitny organizator i polityk. Ordynację przejął syn Jana Zamoyskiego – Tomasz Zamoyski. Na nim wygasł ród Wielkiego Hetmana, a Ordynacja Zamoyskich przeszła do linii bocznej.

Zamość trwał, kilka razy oblegany przez wojska kozackie, tatarskie, szwedzkie, saskie, palony, niszczone, był odbudowywany i rozbudowywany. Zamość – miasto forteca – wchodzi w wiek XX. W 1915 r. miasto otrzymało połączenie kolejowe, następował przyspieszony rozwój przemysłu drzewnego, powstała klinkiernia, fabryka narzędzi rolniczych, powstawały szkoły, czynne były dwa licea ogólnokształcące, szkoła muzyczna, seminarium nauczycielskie, szkoła rolnicza, powstawały kościoły, zakony, rozbudowano garnizon wojskowy.

W ustalonych w 1918 r. granicach miasta, oprócz zabytkowego śródmieścia otoczonego pasem fortyfikacji, znalazły się dzielnice: Przedmieście Lubelskie,

⁴ A. A. Witusik, *O Zamoyskich...*, s. 52.

⁵ J. Kowalczyk, *Zamość – Przewodnik*, Warszawa 1975, s. 14, 15, 20.

⁶ Drukarnia J. Szczeńskiego i S-ka, *Jan Zamoyski...*, s. 120.

⁷ Ibidem, s. 124.

⁸ Ibidem, s. 123.

⁹ A. A. Witusik, *O Zamoyskich...*, s. 27.

Majdan, Powiatowa, Nowe Miasto, Zamczysko, Janowice, Karolówka. Śródmieście z zespołem 120 zabytków architektury zostało zaliczone w/g klasyfikacji międzynarodowej do zabytków grupy „0”. Zamość zamieszkiwało w 1921 r. 19 023 mieszkańców¹⁰.

III. Zamość w rękach socjalistów

Zamość – posiadał olbrzymie znaczenie strategiczne i handlowe, ale okres 150-letniej niewoli moskiewskiej położył na nim swoje piętno – zrabowano, przerobiono i zniszczono to wszystko, co dla zaborców było niewygodne i sprzeczne z ich oczekiwaniami. Nie stworzono niczego nowego, co mogłoby świadczyć o postępie kultury i potrzebach miasta. Ryszard Ostrowski – wiceburmistrz Miasta Zamościa – opracował i wydał raport za okres sierpień 1926 r. do listopada 1929 r. Rządy w 1926 r. w Zamościu objęli socjaliści. W skład Rady Miasta weszli:

Polska Partia Socjalistyczna, Mieszkańskie Zjednoczenie Żydów, Narodowa Demokracja, Klasowe Związki Zawodowe, Socjalistyczny „Bund”, Poal-Sjon, Lista Pracy Gospodarczej.

Zarząd Miasta Zamościa reprezentowali: H. Kosmański – burmistrz, R. Ostrowski – wiceburmistrz, M. Nowacki – ławnik, R. Brondwein – ławnik, M. Epsztejn – ławnik¹¹.

W Zamościu krążyło hasło „Socjaliści dorwali się do złobu i zrabują miasto”. Przedstawiciele socjalistyczni Magistratu – za najpilniejsze i najistotniejsze sprawy do wykonania w mieście uznali: podniesienie stanu sanitarnego poprzez wybrukowanie ulic i placów, racjonalne oczyszczanie i wywózka śmieci, budowę łaźni i studzien, budowę piekarni mechanicznej, budowę miejskiego domu czynszowego w celu poprawy warunków mieszkaniowych, zwiększenie pomieszczeń dla szkół powszechnych, a w szkołach – dożywianie biednych dzieci, organizowanie bezpłatnych kolonii letnich, otwarcie stacji nad matką i dzieckiem, oraz miejskiej lampy kwarcowej, zorganizowanie i uruchomienie miejskiej straży ogniowej itd.

Opracowano plan wybrukowania ulic i placów – wybrukowano około 45 tys. m²¹², dla pieszych ułożono ok. 5059 m² chodników¹³, dbając, aby piesi nie musieli brnąć środkiem szosy, narażeni na przejechanie i ochłapanie błotem.

¹⁰ J. Kowalczyk, *Zamość...*, s. 24.

¹¹ R. Ostrowski, *Gospodarka miejska w Zamościu*, Drukarnia Sejmiku Zamojskiego, wydanie 1929–1930, s. 7, 8.

¹² Ibidem, s. 13, 14, 15.

¹³ Ibidem, s. 15.

Do tych prac zatrudniano bezrobotnych – dało to miastu olbrzymie korzyści w postaci niewypłacania bezrobotnym zapomóg. Jedną z najważniejszych budowli w mieście był publiczny ustęp murowany (plany dotyczyły budowy jeszcze co najmniej czterech obecnie funkcjonują trzy. Wybudowano i uruchomiono 23 studnie wyposażone w pompy ręczne.

Zwiększająca się liczba dzieci w wieku szkolnym wymuszała zabezpieczenie sal lekcyjnych i budowę co najmniej 3 nowych szkół.

W ramach dożywiania w szkołach podawano szklankę mleka lub kakao oraz bułkę. Dla około 200 dzieci z ubogich rodzin zorganizowano w Krasnobrodzie kolonie letnie¹⁴. Działające w mieście dwie ochronki zostały przekształcone w Miejskie Przedszkola. W ramach pomocy rodzinom opieką lekarską objęto kobiety ciężarne, matki i małe dzieci, osoby chore na gruźlicę. Dla osób starszych utrzymywano z budżetu magistratu dwa domy starców; tzw. chrześcijański i żydowski. Młodzi i chętni do nauki mogli skorzystać z dokształcania – wprowadzano kursy dla murarzy, cieśli, brukarzy, a także uruchomiono wieczorową szkołę dla terminatorów.

Elektrownia miejska, działająca od 1919 r., w 1926 r. posiadała 1200 abonentów, a więc niewielu, ale już w 1929 r. było ich już 2287. Świadomość użytkowników rosła – rozbudowano sieci przesyłowe do Izbicy, Zawady, Panieńskiego, Majdanu. Zasięg wybudowanej sieci wynosił 107 km, w mieście Zamościu położono kabel podziemny o długości 5 km¹⁵.

W dalszym etapie prac porządkowych miasta wybrukowano wydzierżawiony od rządu plac o powierzchni 2230 m² i przeznaczono na stację autobusową dla 50 pojazdów. Firmy „Lancia” i „Federal” za cenę przejazdu w wysokości 20 i 10 gr zaproponowały dostarczenie autobusów do przewozu osób¹⁶.

Powstała miejska straż ogniowa, zatrudniała 6 pracowników taboru miejskiego.

Założony w 1925 r. przez Waleriana Kronenberga miejski park rozbudowywano, a w szczególności zajęto się sprawą budowy kanałów do odprowadzenia ścieków z miasta poza teren parku¹⁷. Kadencja socjalistów rządzących w Zamościu kończyła się. Zamość w 1929 r. liczył 22 000 mieszkańców. Mieszkańcy w małym stopniu interesowali się wyborami, żyli swoimi problemami.

¹⁴ Ibidem, s. 29, 32.

¹⁵ Ibidem, s. 34, 35.

¹⁶ Ibidem, s. 36, 37.

¹⁷ Ibidem, s. 38.

IV. Zamość w szponach okupanta, wyzwolenie i odbudowa

Na dzień 28 sierpnia 1939 roku w Zwierzyńcu koło Zamościa została wyznaczona uroczystość Jubileuszowa – okrążyła rocznica 350 lat istnienia Ordynacji Zamojskiej z udziałem ostatniego ordynata – Jana Zamoyskiego¹⁸.

Miesiąc wrzesień tegoż roku to dla Polski i Zamościa czas tragicznych zdarzeń. Ziemia Zamojska zostaje objęta okupacją hitlerowską, następują wysiedlenia, pacyfikacje, masowe egzekucje zmierzające do zniszczenia Polaków, zarówno pod względem gospodarczym jak i biologicznym. Wyrzuconych z domów Polaków osadzano w obozach dla wysiedleńców. Wysiedleńców dzielono na grupy: do Niemczenia, do ciężkich prac, do zagłady w obozach śmierci.

W okresie od listopada 1941 r. do sierpnia 1943 r. hitlerowcy wysiedlili na Zamojszczyźnie ok. 110 tys. osób, w tym ponad 30 tys. dzieci z 294 miejscowości, wymordowali ok. 40 tys. osób. Trudno jest określić, ile osób przeszło przez obozy w Zamościu.

Ziemia Zamojska w czasach okupacji spłynęła polską krwią i choć została straszliwie wyniszczona, to nie uległa przemocy, wyszła z tej nierównej walki niepokonana. Niebawale męstwo i solidarność w walce z okupantem hitlerowskim były skuteczną przeszkodą w realizacji zbrodniczych planów okupanta na Zamojszczyźnie.

Dnia 25 lipca 1944 r. Zamość zostaje wyzwolony przez wojska polskie i radzieckie.

Powołano władze powiatu i miasta. Jednym z pierwszych aktów Powiatowej Rady Narodowej w Zamościu była odezwa wydana do mieszkańców Zamościa „Robotnicy Rolni, Chłopi, Robotnicy Zakładów Użyteczności Publicznej, Zakładów Fabrycznych i Rzemieślniczych, Inteligencjo Pracująca Powiatu Zamojskiego! Nastął czas wyzwolenia i odbudowy Polski i Ziemi Zamojskiej. Nie ma czasu do stracenia. Wszyscy winni przejąć się poczuciem świętego obowiązku wobec Ojczyzny i natychmiast przystąpić do pracy, każdy na swoim posterunku. Pracujecie na własnej, polskiej ziemi, w imię Prawa i Sprawiedliwości powszechnej”¹⁹.

Zamość i Zamojszczyzna szybko zmienia swoje oblicze, rodziny chłopskie w liczbie 8933 otrzymały ziemię, powstały 53 państwowe gospodarstwa rolne, zelektryfikowanych zostało ok. 1000 wsi, zmeliorowano 43 660 ha gruntów, wybudowano 135 km dróg bitych. W 1967 r. funkcjonowały 53 spółdzielnie produkcyjne oraz 780 kółek rolniczych. Zamość znów stał się placem budowy, wybudowano:

¹⁸ A. A. Witusik *O Zamojskich...*, s. 260.

¹⁹ A. Budzyński, J. Duda, T. Kuzak, A. Pałkowski, E. Suchora, A. Wójtowicz, *Zamojszczyzna kronika walki i pracy 1939–1969*, Lublin 1970, s. po fotografii nr 216.

fabrykę mebli, elewator zbożowy, zakłady mięsne, jajczarsko-drobiarskie, motoryzacyjne, fabrykę pasz treściwych i inne. Rozbudowywano już istniejące i powstawały nowe szkoły podstawowe i średnie w ilości 17, działało Studium Nauczycielskie, które kształciło nauczycieli tak potrzebnych w szkołach. Od 1961 r. działał Punkt Konsultacyjny UMCS w Lublinie oraz Zawodowe Studium Administracyjne, natomiast w 1977 r. ówczesny Rektor UMCS w Lublinie i wojewoda zamojski podpisali „Porozumienie” o współpracy pomiędzy Wojewodą Zamojskim a Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, w zakresie kształcenia przyszłych kadr administracyjnych. W Zamościu w owym czasie ok. 30% ludności pracującej posiadało wykształcenie wyższe²⁰.

Rozbudowywano już istniejące i budowano nowe żłobki, przedszkola, świetlice, domy dziecka, dom kultury.

Przebudowano i rozbudowano szpital zamojski, powstały nowe przychodnie zdrowia.

Stare miasto zaczęły wianuszkami opłacać nowe osiedla mieszkaniowe. Napływ ludności z okolicznych wiosek i miast ościennych, wymusił budowę nowych mieszkań. Dzielnica przemysłowa Zamościa codziennie wchłaniała tysiące ludzi. W samej tylko Technicznej Szkole Wojsk Lotniczych stacjonowało 3000 żołnierzy oraz kadra oficerska. Miasto tętniło życiem. Dzieci wyjeżdżały na kolonie, obozy harcerskie, całe rodziny wyjeżdżały na wczasy. Miasto odwiedzało wielu turystów z kraju i zagranicy. Wiele emocji wzbudzał Zamojski Ogród Zoologiczny. Jedyne tego typu obiekty na Lubelszczyźnie. Przebywało w nim ok. 300 zwierząt różnych gatunków. Początki jego sięgają 1918 roku, kiedy to nauczyciel Liceum Jana Zamojskiego w Zamościu Stefan Miler – biolog, założył szkolny ogródek przyrodniczy, przekształcony później w ogród zoologiczny²¹.

W niewielkiej odległości od Zamościa powstała nowa, duża inwestycja – Zakłady Tłuszczowe w Bodaczowie. Ze zniszczeń wojennych odbudowano Cukrownię Klemensów. Te dwie inwestycje dla okolicznych wiosek miało duże znaczenie, ponieważ wielu z okolicznych mieszkańców znalazło tam pracę. Rolnicy zagospodarowali nieużytki. Powstało zagłębie uprawy buraków i rzepaku.

²⁰ Protokół z uroczystości podpisania w dniu 22 czerwca 1977 r. porozumienia o współpracy. Intrograf w Lublinie 10 grudnia 1977, [w:] *Porozumienia o współpracy pomiędzy Wojewodą Zamojskim a Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, Lublin 1977, s. 5, 6.

²¹ J. Kowalczyk, *Zamość – Przewodnik*, Warszawa 1975, s. 133; A. Budzyński, J. Duda, T. Kuzak, A. Pałkowski, E. Suchora, A. Wójtowicz, *Zamojszczyzna...*, opis po fotografii nr 452.

Zamość w latach 70. przeżywał wszechstronny, gwałtowny rozwój, który w dziejach nowożytnej Polski był przykładem bezprecedensowego sukcesu. Złożyło się na to kilka czynników: konieczność dziejowa, koniunktura gospodarcza, wysiłek ludzki.

V. Zamość – przemian ustrojowych i reform gospodarczych

Początek lat 90. – czas tzw. reform rynkowych – rabunkowych, okres smutny, szary, powolny, ale widoczny i odczuwalny upadek Zamościa. Likwidowane są kolejne zakłady pracy: zakłady mięsne, motoryzacyjne, budownictwa mieszkaniowego i inne. Spółdzielnie pracy, firmy transportowe, handlowe, szczątkowo ostają się prowadząc niewielką produkcję Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Delia”, Gracja, Zakłady Mleczarskie – nad którymi zarząd sprawuje Mleczarnia Krasnystaw, Jednostka Wojskowa 3391 – łącznie z kadrą oficerską licząca ok. 600 osób. Słynna margaryniarnia – utrzymuje produkcję szczątkową, Cukrownia Klemensów – jej uruchomienie datowane jest na 1895 r. (w 2005 r. została zamknięta), pozostałe puste hale straszą oczodołami wybitych szyb w oknach.

Reforma w dziedzinie nauki i kultury – w Zamościu pozostaje Instytut Nauk Rolniczych Akademii Rolniczej w Lublinie, natomiast działanie filii UMCS Lublin, Wydziału Prawa i Administracji, zostaje zawieszona.

Należy jednak wskazać sukcesy, bo choć niewiele ich, ale jednak są: powstanie Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej z siedzibą w Zamościu. Dnia 12 czerwca 1999 r. Zamość odwiedził Ojciec Święty – Jan Paweł II. Zakończono trwającą 20 lat budowę Szpitala im. Jana Pawła II.

Powstały: Kolegium Językowe, Niepaństwowa Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, Niepaństwowa Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Państwowa Szkoła Wyższa.

Z powyższego wynika, iż postanowiono zlikwidować przemysł i usługi w mieście, natomiast postawiono na kształcenie. Czy tylko o to naszym przodkom i nam chodziło?

Senator RP prof. dr hab. Adam Biela w swojej pracy *Praca, kapitał i własność* w pierwszym rozdziale poświęconym temu zagadnieniu stwierdza²²: „Bezrobocie stanowi zło i problem dla osoby, która jest nim dotknięta w każdym wieku życia”

²² A. Biela, *Praca, kapitał i własność elementy Programu i Ligi Polskich Rodzin*, Warszawa 2005, s. 7.

i dalej „Państwo i naród który nie zapewnia pracy swojemu młodemu pokoleniu nie ma przyszłości”²³.

Dane statystyczne EUROSTAT za 2004 r. – 43% ogółu młodzieży polskiej w wieku od 18 do 25 lat nie znajduje stałego zatrudnienia zarobkowego. Ubolewa, iż absolwenci szkół, ludzie młodzi i wykształceni w polskich szkołach średnich, wyższych, zamiast zasilić rodzimą gospodarkę, z braku możliwości pozyskania jakiegokolwiek stałej pracy zarobkowej, masowo wyjeżdżają za granicę i tam przyczyniają się do wzrostu zasobności budżetu państwa krajów, które im dają tak oczekiwaną pracę. Wyjazdy młodych absolwentów przyczyniają się ewidentnie do deprecjacji kapitału ludzkiego oraz intelektualnego w Polsce, a także powodują zubożenie polskich finansów publicznych, a przecież to państwo polskie poniosło wydatek na wykształcenie każdego absolwenta.

Zamiast zakładów produkcyjnych i miejsc pracy dla mieszkańców Zamościa i okolic, rodzime miasto Zamość – a miast takich jest wiele – funduje nam hipermarkety należące do zagranicznych sieci sprzedaży detalicznej.

Książd Piotr Skarga (1536–1612) upominał już nas w czasach Zygmunta Augusta – „Polska była lampą, wszyscy z niej fortunę szczypcami łapali, a żaden i kropli oleju nie przydał i dlatego lampa coraz ciemniej świeci, aż na koniec zgaśnie”²⁴.

Kazania sejmowe Piotra Skargi zawierają w sobie, skargę, boleść, prośbę, przestrożę, np.: „Podstawą i szczęścia i potęgi państwa jest moralność chrześcijańska obywateli, a szczególnie tych, którzy rządzą krajem, tych, których Pismo Święte nazywa bogami ziemskimi, a więc dostojników i posłów ziemskich. Aby dobrze i sprawiedliwie rządzić Polską muszą posiadać wielką mądrość, prawdziwej mądrości nie ma bez moralności, bez cnoty, o nią więc przede wszystkim bogowie ziemscy zabiegać powinni – inaczej nie zbawią, nie uratują Polski”²⁵.

Naszą ojczyzną jest Polska, a domem Zamość i zamojskie.

²³ Ibidem, s. 8.

²⁴ Drukarnia J. Szcześniewskiego i S-ka, *Jan Zamoyski...*, s. 14.

²⁵ Piotr Skarga, *Cztery kazania sejmowe*, Lublin 1982, s. XI, XII.

Summary

Zamość – Reflexions Over the Past, a Look into the Future

The article deals with the history and present day of Zamość, a Polish town founded in 1580 by Chancellor Jan Zamoyski. The author refers to the life of the town founder and his role in shaping the town and its functions as well as to the major events in the history of Zamość. A brief discussion of the town history from the 16th to the 19th century is followed by a more detailed description of the period after the First World War. The issues covered in the article include the development of the town economy and infrastructure, local political life, the period of Nazi occupation and development of the town after the war. The last section deals with the economic decline of the 1990 and resulting social problems.